

A TEHETSÉGGONDOZÁS GYAKORLATA

SZÁZDI ANTAL

ELITNEVELÉS ÉS INTEGRÁCIÓ

avagy: tehetséggondozás és felzárkóztatás

Napjaink közoktatása az integráció korát éli. Az integráció a szociális helyzetükből és fejlettségükből eredő hátrányokkal küzdő gyermekek (óvodások, iskolások) a többi, hozzájuk képest kedvezőbb szociális körülmények között élő, markáns személyiséganomáliákkal nem jellemezhető kortársaikkal való esélyt teremtő közös nevelését-oktatását jelenti. Ma már ez az oktatásszervezési forma az oktatási törvényben rögzített kötelezettségként szerepel. Ennek egyik, nem éppen jelentéktelen oka a társadalmunkra jó ideje sajnálatosan jellemző gazdasági nehézség, ami előnytelenül hat a költségvetésből – összegét és nem arányát tekintve – jelentős tétellel részesedő közoktatásra is. Egyszerűen fogalmazva: az integrált nevelés-oktatás nemzetgazdaságilag olcsóbb, mint a tehetségesek és fogyatékosok elkülönített nevelése-oktatása, fejlesztése. Finanziális szempontok szerint tehát előnyös az integráció, és tegyük hozzá, hogy kifejezett pedagógiai és társadalomszociológiai érvek sem szólnak ellene (ha az persze indokolt mértékben és megfontoltan valósul meg, vagyis a jót jól is teszik az érdekelték).

1. Integráció: különbözőek együtt

Az integráció bizonyos szempontból elkerülhetetlen közoktatási (makroszint) és intézményi tanulásszervezési (mikroszint) eljárás, noha az integrációra nem szoruló, azt eltérni kénytelen tanuló (és szülő), meg az abban részt vevő pedagógus szemszögéből nézve nem a legtámogatottabb szakmai formáció. Emiatt nem kevesen ellenzik a sajátos nevelési igényű gyermekek, vagyis a testi, érzékszervi, beszéd és értelmi fogyatékosok (a jelenség háttérében organikus ok áll); illetve a megismerő funkciók vagy a viselkedés rendellenességével jellemezhető gyermekek (a jelenség háttérében nem organikus ok áll, vagyis azokról van itt szó, akik magatartási és tanulási nehézséggel küzdenek) együttes nevelését, indokként leginkább azt hangoztatva, hogy nem a lentiek kapaszkodnak feljebb, hanem a fentiek rántják magukhoz a lentiek. Rövid távon ez az érv talán helytálló is lehet. A szociális helyzetükből adódóan gyenge intellektusú, eltérő kultúrájú, magatartású, tanulmányi eredményű, (halmozottan) hátrányos helyzetű tanulók együttnevelését, oktatását ellenzők érveiben vannak meggondolásra készítő elemek. (Egy kormányrendelet értelmében azok a gyermekek tartoznak a halmozottan hátrányos helyzetűek körébe, akik rendszeres gyermekvédelmi támogatásban – étkezési, pénzbeli juttatás, stb. – részesülnek és amikor 3 évesek voltak, vagy amikor a tankötelezettségüket megkezdték, szüleik legfeljebb az általános iskola 8. évfo-

lyamát fejezték be sikeresen. Körükbe tartoznak még az állami nevelt gyermekek is. Úgy tűnik egyébként, hogy van szülő, akinek büntetőjogi felelőssége tudatában tett nyilatkozata nem felel meg a valóságnak az iskolai végzettséget illetően, de a jogszabály nem csak a nyilatkozatok ellenőrzésére nem tesz ajánlást, hanem a hamisan nyilatkozók szekciójára sem. Így aztán bátraké a szerencse alapon bizony előfordulhat, hogy olyan szülő tesz nyilatkozatot, aki ezt nem tehetné meg.)

Az biztos, hogy a halmozottan hátrányos helyzetűek, és mindenekelőtt a népességben egyre nagyobb arányt képviselő romák társadalmi integrálását meg kell oldani, s minél korábban, már az intézményes nevelés kezdetén, mert ha ezzel késlekedünk a jelentősen eltérő kulturális jellegzetességek, életvitel miatt hamarosan kiszámíthatatlan társadalmi hatással, feszültséggel kell számolnunk.

Az integráció alatt azonban nem csak a szociogén eredetű eltérések kiegyenlítését értjük, hanem az intellektuális területen meglévő különbségek pedagógiai eljárással történő egy szintre hozásának megkísérelését is.

Az intelligencia eloszlását a harang alakú Gauss-görbével illusztrálják. Középen az átlag, balra csökken az érték egészen az értelmi fogyatékosokig (debil, imbecill, idiotizmus). Jobb oldalon található a magas intellektusúak, akik nem feltétlenül tehetségesek, és lényegében zavartalanul integrálódnak közösségükbe. Aki a baloldali sáv szélső részéből integrálható az normál iskolába kerül. A legjobb eset, ha – legalábbis kezdetben, amíg a megfelelő körülményeket sikerül kialakítani, és a pedagógusokat is felkészítik az új helyzetre – a debilítás felső övezetében tartozók kerülnek a többségi iskolák közösségébe. Az integráció lényegében az értelmi fogyatékosok egy részének (vagyis a debileknek) normál közösségben történő nevelését, oktatását jelenti (az ennél súlyosabb imbecillek nem, a még súlyosabb kórképet mutató idioták pedig semmiképpen sem integrálhatók). Az egyéb fogyatékosok (testi, érzékszervi, beszéd, autista) egy része mindig is integráltan tanult. Szintén integrálhatók a különféle részképességfejlődési zavart mutató tanulók, a diszlexiások, a diszgráfiasok és diszkalkulációsok is. A legtöbbben mégiscsak a jobbara (halmozottan) hátrányos helyzetűekre jellemző tanulási, magatartási és beilleszkedési (TMB) zavarral küzdők vannak, és vélhetően az ő integrálásuk jelenti majd a legnagyobb beilleszkedési problémát az osztálytermekben. A TMB nem különálló jelenség, mivel az sok esetben a fent felsorolt kórképekkel együtt jelenik meg.

1.1. Integrált nevelés területei

Amikor egy gyermekközösségben a tanulmányi eredményességet tekintve nagy különbség tapasztalható, ha nagy az intellektuális szóródás, akkor nem csak a kiemelkedők helyzete válik sajátossá, hanem az átlag alatt teljesítőké is. Az integráció alapeszméje ugyan nem az, hogy a képességet tekintve a legjobbkat és a legrosszabbakat mindenképpen egy közösségbe tereljük, de a törvényi szabályozás teremthet ilyen helyzetet. Ha egy-egy iskolában, osztályban a halmozottan

hátrányos helyzetű tanulók aránya meghaladja a jogszabályban előírt mértéket (százalékot nem írok, mert a sűrű jogszabályváltozások nem garantálják, hogy a most érvényes arány sokáig hatályban marad), akkor meg kell oldani (beiskolázási körzet, iskola, tanulócsoport szintjén), hogy az egyenletes eloszlás érvényesüljön a halmozottan hátrányos helyzetűek esetében: ne legyen körzet, iskola, tanulócsoport, ahol százalékosan kimutatva, kimagasló az arányuk.

A jogszabályi előírás értelmében előállhat az a helyzet, hogy egy kialakult és jól vezetett osztályközösségbe – amely még esetleg jó képességű diákokból is áll – kevésbé szocializált, gyengébb képességű és motiváltságú diák, diákok kerülnek. Milyen kulturális, intellektuális távolságra lesz ebben az esetben egymástól a legjobb képességű és a közösségbe került integrációra ítelt (halmozottan) hátrányos helyzetű diák? Ami biztos: nem lesz apró az eltérés. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy nem minden (halmozottan) hátrányos helyzetű tanuló mutat magatartási és tanulási problémákat, hiszen ez a megjelölés fedhet pusztán csak életszínvonalbeli hátrányt. Sokszor az iskolaváltás, de az osztályváltás is problémát jelenthet, még akkor is, ha az illető átlagos vagy azt meghaladó képességű, és jó körülmények között él. Fokozottan érvényes ez arra, aki nem éri el ezeket a mutatókat. Nem lesz könnyű a helyzete, de mégis meg kell próbálnia beilleszkednie, helytállnia. Előfordulhat, hogy néhány peremre szorult problémás diákot követ majd, de remélhetően ennek az ellenkezője történik: a jobbak példáját tekinti mérvadónak. Hogy ez így legyen ebben alapvetően a pedagógusok szerepét kell kiemelni.

Hasonló helyzetben van az a diák is, aki sajátos nevelési igényűként van nyilvántartva és többségi iskolába kerül. A különféle érzékszervi, vagy értelmi fogyatékoság eltérő és sokban azonos nehézségeket jelent a beilleszkedéshez, a normaátvételhez, a közösségi szokások elsajátításához. Minél későbbi életkorba kerülnek az addig szegregáltan nevelt, oktatott gyermekek reguláris iskolákba, annál nehezebb lesz a helyzetük. Az integrációt ezért a legkorábbi életkorban kell megkezdeni (bölcsődésként, óvodásként, első osztályosként), hogy a befogadók és a befogadottak minél könnyebben tudják elfogadni egymás sajátosságait.

2. Elitizmus: azonosak együtt

Noha vannak kimondottan tehetségesekre adaptált iskolák – legalábbis nevükben viselik ezt a megjelölést – magas I.Q.-juk alapján a Gauss-görbe jobb oldalának szélén elhelyezkedők szinte mindegyike reguláris iskolában tanul. Az elképzelhető, hogy valamilyen speciális területen korához képest kiemelkedő teljesítményre képes diák a jogszabályi lehetőségek alapján egy év alatt két évfolyamot végez el, vagy magántanulónaként folytatja tanulmányait és megszabott időben vizsgázik, hogy ezáltal több ideje maradjon arra a területre, amiben tehetséget mutat.

Az elkülönített nevelés azonban nem minden esetben jelent előnyt, sőt a szocializáció, a közösségben való eligazodás, a különböző képességű és személyiségű társak megismerésének elmaradása szempontjából inkább hátrányos.

A többiektől elkülönített, leginkább egyedül vagy mentorral tanuló diák sok közösségi élménytől fosztódik meg, amire pedig kiegyensúlyozott személyiségfejlődéséhez feltétlenül szüksége lenne. A kortársakkal, de a felnőttekkel való rendszeres együttműködéstől, a közös élményektől megfosztott tanuló fejlődése más irányt vehet, ami nem szolgálja társadalmi beilleszkedését. A társas tapasztalatok, az együttes élmény minden életkorban fontos feltétele a személyiség harmonikus fejlődésének. A kiegyensúlyozott társas kapcsolatok mellett hasonló fontossága van az érzelmi életnek, amelynek jellemzői a tapasztalatok szerint összefüggnek a tehetséges gyermekek társas kapcsolatainak minőségével. Ugyanakkor a hasonló érdeklődésű társal való közös gondolkodás sok kiváló diák tudóssá érlelésében játszott meghatározó szerepet, és serkentett később alkotásra. Ez az elkülönült, vagyis az elitképzés előnyét jelenti.

2.1. Elitnevelés területei

Az elitképzés meghatározott és társadalmilag hasznos területen valóban kimagasló tehetséget mutató gyermekek esetében hoz valódi eredményt. Nekik szükségük van arra, hogy hasonló képességű és érdeklődésű társakkal tanuljanak együtt, mert ez biztosíthatja zökkenőmentes fejlődésüket. Van akiknek már kevés a normál iskolai osztályban megvalósítható tanórai differenciálás, a normál tanterv szerinti gyorsabb ismeretelsajátítás, nekik már külön tanterv és képzettebb pedagógus, hasonló képességű társak szükségesek a fejlődésükhöz. (A zseniális képességű fizikus, Teller Ede pl. szinte minden jelentős munkáját valakivel, vagy valakikkel együttműködve, közösen hozta létre, miként a szintén kiemelkedő képességű matematikus, Erdős Pál is szinte minden publikációját szerzőtársal jelentette meg.) Nem csak a tudás, hanem az erkölcsi alapok bensővé válása, a kiegyensúlyozott érzelmi élet, és az érzelem megosztásának képessége, a közös munkálkodás örömeinek átélése, és a társakkal együttes élményként való feldolgozása is meghatározó szempont. A kiegyensúlyozott érzelmvilág segíthet abban, hogy a tehetséges tanuló képes legyen önmagán túlra látni, és a kiépült, vagy kiépített empátia segítségével a későbbiek során talán bizonyos mértékű kutatói altruizmus jellemzi majd, és ezáltal biztosított lehet, hogy képességeit társadalmilag hasznos ügyek szolgálatába állítsa, és lehetőleg idehaza. Szent Ágoston (354-430) szerint: Aki a tudományban előrehalad, ám erkölcsében nem, az több kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt.

Ha a történelmileg kialakult elitnevelési formákat, az elitiskolák jellemzőit akarjuk áttekinteni, akkor lényegében két formával találkozunk.

Az egyik iskolatípus évszázadok óta létezik és nem az intellektuális, hanem a társadalmi elit részére szerveződtek (pl. az angliai Eton). Ezekbe az iskolákba nem érdeklődési kör, vagy valamely területen mutatkozó kiemelkedő képesség szerint kerültek a diákok, hanem családjuk társadalmi helyzete alapján. Elismert, jónak tudott intézményekről van szó, amelynek elvégzése évszázadok óta természetes feltétele az arisztokratikus életmódnak és az úriemberré válásnak.

A másik formáció a tematikus képzőhelyek köre. Itt a különböző képességterületeken kiemelkedő diákok képzését vállalták és vállalják. Ezeknek az intellektuális elitet képző iskoláknak nincs olyan jelentős történelmi hagyományuk, mint a társadalmi elitet képzőknek. Ebbe a körbe soroljuk például a sportiskolákat. Egykor a szocialista országok élen jártak az ilyen iskolák fenntartásában. A szocializmus társadalmi elsőbbségét mindenáron bizonyítani akaró Német Demokratikus Köztársaságban igen magas szinten folyt a sportolók korai képzése, orvosilag ellenőrzött doppingprogrammal. Az erősportokban értek is el olimpiai sikereket. Hasonló rendszer működött nálunk is a Központi Sportiskola (KSI) révén (talán a szeradagolást kivéve), illetve a Szovjetunióban. Ott egyebek mellett a sakkra is kiemelt figyelmet fordítottak és óvodás kortól külön képezték a tehetséges sakkozókat, és igen szép eredményt értek el, hiszen sokszor birtokolták a világbajnoki címet. Más országokban is hasonló iskolák jöttek létre a zene területén, de a matematika, vagy a képzőművészet sem maradt ki a sorból. Vagyis ezek a különféle tehetségövezetekre épülő iskolák a kimagasló képességű gyermekeknek elkülönített, speciális és kiemelt fejlesztést biztosítottak. Ez a rendszer elsősorban a központosított államirányításban működött hatékonyan, nem véletlen, hogy itt a szocialista országok jártak élen, kiváló eredményeket felmutatva. A központi hatalommal bíró, elnöki rendszerre épülő Franciaországban pl. a leendő diplomaták, államigazgatási szakemberek, politikusok képzése történik külön elitiskolában. Az ókori Kínában sokáig hasonló fontosságot tulajdonítottak az államigazgatási szakemberek kiválasztásának: rendkívül szigorú vizsgán kellett megfelelnie annak, aki vezető tisztségviselő akart lenni. Ott egykor nagyon komolyan vették az államirányításban dolgozók felkészültségét. Évente százezres nagyságrendben tettek vizsgát a magukat felkészültnek érzők, és a legjobbnak bizonyuló a császártól vehette át a diplomát (és nem ritkán feleségként megkapta az uralkodó lányát is.) A vezetői tehetségövezetre épülő kiemelt képzés – a társadalmunkat vezető elit felkészültségét, etikai jellemzőit vizsgálva – úgy tűnik, ugyancsak hiányzik nálunk.

2.2. Az elitnevelés dilemmája: azonosulni és eltérni

A vizsgált oktatásszervezési eljárás, vagyis az integrált nevelés és a képességövezet alapján történő elitnevelés a tanulók személyiségére is hatással van. Nem mindegy ugyanis, hogy milyen társas közeg veszi körül a tanulót.

A közösségi normák átvétele, a szociális mezővel történő részleges, vagy teljes azonosulás mellett van egy olyan jellemző karakterisztikus vonása is a személyiségnek, ami látszólag ellentmond az előzőekben kifejtett, a csoporttudatot előnyben részesítő beállítódásnak, ez pedig az autonóm személyiség léte és szükség esetén tudatos vállalása, kialakítása, és megőrzése. Az ember kezdettől fogva autonóm lény, még ha közösségben is él, amely segíti, olykor gátolja, korlátozza, de mindenképpen megpróbálja befolyásolni. A szociális mező dinamikus jelenség, amely nem csak kitermeli, kiemeli a maga személyiségeit, vezetőit, hanem egyúttal a tömegre jellemző ismérveket is produkál, vagyis az átlag felé vonzza a belő-

le kinövő személyiségeket. Ha egy közösségnek van markáns vezetője, vezetői, akkor ez a szociálpszichológiai, tömeglélektani jelenség felerősödik, hiszen a vezérnek, a mintanyújtó és a csoportnormát megszabó vezetőnek egyrészt az az érdeke, hogy senki ne emelkedjék ki a közösségből, mert az hosszabb-rövidebb távon saját befolyását gyöngíti, közösségben kivívott státusát veszélyezteti. Másrészt a jó vezető ugyanakkor alkalmazkodik a közösség igényeihez, vagyis maga a csoport is nem tudatos módon ugyan, de az átlaghoz, önmaga érdekeihez, elvárásaihoz közelíti, kényszeríti a vezetőt. Ha a túlságosan fölöttük álló, vezéri rangot, diktátori pozíciót birtokló vezető ambícióit nem sikerül visszafogni a közösségnek – mert például nem csak nagy a hatalma a vezetőnek, hanem markáns segítői vannak, és velük az ellenzőit megfosztja cselekvési lehetőségeiktől –, akkor számíthatnak arra, hogy szélsőséges cselekményekbe viszi a közösséget. Ha ez megtörténik, akkor egy ideig egységessé kovácsolódik a szervezet, ami azzal jár, hogy a szubjektum önállósága egyre halványul, a közösség mind inkább tömeggé válik (amire nem kell nagy létszámúnak lennie). A közösség irányítása, bármilyen irányú befolyásolása is speciális felkészültséget igényel (vezetői tehetségek). Azonban még a legsikeresebb vezető sem szakadhat el teljesen a többség elvárásaitól. A történelem nagy diktátorai tehetségesek voltak, de még nekik is a többség érdekeit kellett kifejezniük. Emellett aki szembe került velük, azzal rövid úton végeztek. (Sokszor még a velük lojálisokkal is, hogy bizonytalanságban éljen környezetük, s így hatalmuk megőrzése biztosított legyen. Ezt a módszert Sztálin vitte tökélyre.)

Tehát a tehetséges személy esetében is fontos benső érték és pszichés elvárás a közösségi lét, miként az is, hogy megkülönböztesse magát a társaktól, kinyilváníthassa közösségen belüli individum voltát.

3. Beilleszkedni és kiválni: verseny, stressz, szorongás

A közösségi lét, az integráció előnyeinak leszögezése mellett tehát nem szabad elvetni az elitképzés, a valóban és bizonyítottan kiválóak elkülönített nevelésének-oktatásának létjogosultságát sem. A bizonyítottan kiemelkedő képességű diákokat vétek náluknál jóval alacsonyabb képesség szinten állókkal együtt nevelni, oktatni, mivel ez a helyzet egyértelműen hátráltatja adottságaik érvényesülését. Esetükben már nem biztos, hogy hatékony lehet a gyorsítás (ugyanazt a tananyagot rövidebb idő alatt sajátítja el), vagy a gazdagítás (azonos idő alatt több ismeretanyagot dolgoztatnak fel vele, mint társaival). Azonban az elitképzést valóban az elitképességűeknek kell szervezni. A megfelelés igénye vezérli azokat a diákokat, akik tehetségesek számára szervezett osztályokba járnak, és ez sok esetben szorongásuk fokozásával jár. Egy bizonyos szintű feszültség szükséges része az olyan tevékenységnek, amit rendszeresen minősítenek. A facilitáló (elősegítő, eredményességre készítető) szorongás fokozza a teljesítményt, ellentétben a debilizáló (gyengítő, visszavető) szorongással, amely csökkenti. Nem mindegy tehát, hogy milyen jellegű stressz (szorongás) jellemzi a diákokat.

A közösségi lét előnyei és hátrányai nem csak a tehetségesek esetében mutatkoznak meg. Az integrált, új közösségbe került tanuló személyisége is megszenved a beilleszkedést. Épp olyan nehézségeket kell átélnie, mint kiváló képességű társának és személyiségjellemzői alapján esetleg jobban veszi az akadályokat, mint a képességeivel közösségéből kirívó társa. Ilyen is előfordulhat. Mindkét esetben – ha ez szükségesnek látszik – a stresszhelyzet (distressről, vagyis hátrányt jelentő feszültségről van szó) netán a szorongásos állapot oldására személyre szóló pszichés támogatás, a motiváció fejlesztése (integrált tanuló esetében), vagy a közösségben betöltött sajátos helyzetének elfogadtatása szükséges (tehetséges diák esetében).

A tehetséges tanulók személyiségük függvényében kedvelik a versengést. Egyéni alkattól függ, hogy ki alkalmas az alkalmankénti, vagy a rendszeres versenyhelyzetben való helytállásra. Nem mindenki alkalmas arra, hogy stresszhelyzetben – a versengés mindig ilyen – képességeinek megfelelő szinten produkáljon. Az ilyesféle versengéseknek azonban bizonyos kultúrákban nagy hagyománya van. Így főleg az angolszász országokban, Angliában, az USA-ban, ahol rendszeresek az oktatásban, vagy az állásbetöltéseknél versenyvizsgák. (Nem is szólva a már említett, évszázadokkal ezelőtti Kínáról.) A versenyztetés külföldi gyakorlata miatt nem vétek, ha a versengésre kevésbé, vagy egyáltalán nem alkalmas személyiségű diákokat alkalmassá tesszük az ilyesfajta megméretetésre. EU-s tagállamként nem csak a külföldi tanulásnál, hanem később, az állásvállalásban is számítani kell a versenyhelyzetre, és nem baj, ha abban a fiatal már szerzett ebben némi gyakorlatot, hogy ne legyen lépéshátrányban a nyugati társaival szemben. Általában a tanulók, ha a korai időszaktól kezdve részt vesznek különféle vetélkedőkön, versenyeken, akkor megszokják ezt a helyzetet, és nem teljesítenek rosszabbul, mint egyébként. Sőt, vannak akiket kimondottan facilitál, eredményesebbé tesz egy-egy ilyen sokakat szorongásra hajlamosító stresszes helyzet. A kellően motivált diáknak egy versenykihívás azonban nem jelent olyan megterhelést, amely hátrányosan befolyásolná eredményét. A stressz önmagában nem az ördög műve. A stressz az élet sava, borsó – mondta Sellye János (1907-1982) a stressz-elmélet kidolgozója.

Stressz mentes iskola nincs, és ilyen iskolára nincs is szükség. Egyes ún. alternatív pedagógiát űző iskolák hirdetik programjukban, hogy stressz mentes környezetet biztosítanak a diákoknak. Már maga az elnevezés is hibás, hiszen Sellye óta megkülönböztetjük a jó és a rossz stresszt, vagyis a distresszt. (Miként van jó és rossz koleszterin.) Az élet sava, borsától akarják megkímélni ezek az iskolák a diákokat? Még szerencse, hogy nem tudják megteremteni még a legteljesebb korlátozásmentes oktatás megvalósítása esetén sem a stressz mentes, de még a distressz mentes környezetet sem. Ha pedagógusok esetleg nem is, de a diáktársak, és persze a család, és a tanuló környezete bizonyosan gondoskodnak még némi distresszről is, edzve ezzel az idegrendszert, vértézve a személyiséget a későbbi társas környezeti kihívások elviselésére. Baj, ha egy iskola hermetikusan el akar zárkózni a társadalmi valóságtól, és meg kívánja teremteni a diákok

önmegvalósításához, tehetségük kiéléséhez a korlátoktól és (di)stressztől mentes iskolai körülményeket. Már az elméleti kiindulásuk is ellentmondásos, hiszen – már Seneca (Kr.e.4?-65) is erre intett – az iskolának az életre kell felkészítenie a tanulókat. (Non scholae, sed vitae discimus! – írta Seneca a 106. levelében. Vagyis: nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk. Pedig annak idején éppen fordítva értette, amikor korholta az oktatást, hogy az nem az életre készít fel, hanem az iskolai elvárásnak való megfelelésre, holott fordítva kellene tennie: az életre kellene felkészíteniük a diákokat. Ez utóbbi elérésére szolgál a manapság divattá vált úgynevezett kompetencia alapú oktatás.)

Ha az iskola elzárja a világtól a tanulót, túlvédett körülményeket biztosít számára, akkor miként érvényesül majd későbbi tanulmányai során – ahol nem lesz védettnek mondott környezetben, mint a nagy tandíjú alternatív iskolában volt – , vagy felnőttként miként állja meg helyét egy idegen, számára ismeretlen szociális viszonyokat jelentő világban, amely tele van korlátokkal és (di)stresszel? Lehet úgy is szép gyermekkort teremteni, ha az iskola ésszerű korlátok között, optimális stressz terhelés mellett neveli-oktatja a diákokat, vagyis tudomásul veszi a társadalom jellemzőit, s beengedi falai közé a külvilág hatásait, s ennek figyelembe vételével a diákok adottságaira építve terheli, fejleszti képességeiket, bontakoztatja ki tehetségüket.

Az elitiskolák egyik hátránya lehet, hogy szeparálja a diákokat. Félő, hogy a nap nagy részében önmagukhoz hasonló életvitelű, intellektusú, érdeklődési körű, esetenként társadalmi helyzetű (hiszen nem olcsó egy ilyen zárt képzés) társakkal van együtt, s ez a helyzet elszakítja a valóságos világtól. Ezt a körülményt az a helyzet oldja valamelyest, hogy magasan képzett felnőttként szintén hasonló társadalmi státusú körben mozog majd. Vagyis olyan iskolai körülmények között készül a felnőtt életre, amilyenbe egyszer majd vélhetően dolgoznia kell. Így azonban életét a valóságtól elszakadva éli, ami nem éppen természetes jelenség.

4. Az egyéniség tisztelete

A versengéshez kapcsolódik a kommunikáció, a kifejezőkészség színvonala, amely lehet szóbeli, vagy írásbeli. Itt két alapvető dolgot kell megkülönböztetnünk. Egyrészt a kommunikáció akarati részét, vagyis, hogy a tehetséges fiatal kívánja-e egyáltalán környezet tudomására hozni mindazt, ami intellektuális vagy más jellegű értéként jellemzi őt, és az környezete számára érdekességgel, fontossággal bír-e? A másik pedig, hogy milyen színvonalú maga a kommunikáció. Vagyis: elő tudja-e úgy adni, hogy az érthető legyen, és a közlésben benne van-e minden lényeges elem. Ide kapcsolhatók a nemi jellegzetességek is: a lányok nem csak korábban érnek, mint a fiúk, és ebből következően feladattudatuk is magasabb, az iskolát és követelményeit is jobban elfogadják – nevezhetjük őket iskolai tehetségeknek, mivel általában a tanulásban jobban kitűnnek – hanem a balfélteke információátadást szabályozó része esetükben fejlettebb, így kommunikációban

többségük a fiúk felett áll. A lányok kommunikációs előnyét ugyanakkor a fiúk racionalitása, logikai erőssége, tárgyra szorítózkodó előadásmódja ellensúlyozza, esetenként kiegyenlíti.

A tehetséges fiatal sokszor tapasztalhatóan egy-egy, vagy több területen különbözik társaitól. Nem csak intellektusával, kreativitásával, alkotásra alkalmas személyiségével, hanem motivációjával, tenni akarásával is. Miként a kiemelkedően tehetséges tanulót a többiek sokszor csodabogárnak tartják, úgy ez a csodabogár is másként értelmezi a környezetét. Nem csak a csoport látja önmaguktól eltérőnek tehetséges tagját, hanem a tehetséges fiatal is önmagától eltérő személyiségként érzékeli a többieket. Míg ő sikereket ér el, az őt érdeklő témára sok időt fordít, és nem mindig vesz részt a közösség elfoglaltságaiban, a többiek, a többség éli az átlagdiák mindennapjait. Másként látják és értékelik egymást. A feladat az, hogy kiépüljön az egymás iránti tolerancia, a személyiség másságának elfogadása. Érvényes ez az integrált tanulóra is, hiszen adott esetben neki is hasonló körülményeket kell megélnie, még ha ellenkező előjellel is. A közösségnek is el kell fogadnia az egyént, aki valamilyen területen kimagaslik közülük, vagy eltér tőlük, és az egyénnek is tudomásul kell venni-e, hogy saját helyzetétől eltérő társak veszik körül. Főleg szükséges a tolerancia, ha a tehetséges vagy integrált diák valamely külső jegyeiben is felismerhető kisebbséghez tartozik. Itt – mint egyébként minden esetben – nagy szükség van a pedagógus toleranciát elfogadtatni tudó tapintatos szakértelmére. A kiválás és azonosulás dilemmája sokszor jelent nehezen feloldható helyzetet a tehetségeseknél. Az integrált tanuló előtt valójában csak a közösség jellemzőinek, értékeinek, mintáinak értelmezése, elfogadása vagyis az azonosulás feladata áll. Azonban sokszor ez sem jelent könnyebb utat.

5. Eltérő azonosság: elit nevelés és integrált nevelés

Az integráció tehát egy szükséges eljárás, még akkor is, ha olykor a kezdetben még annak a gyermeknek sem jelent előnyt, akinek az érdekében történt. Hosszú távon, a nagyobb közösség esetében azonban mindenképpen az integráció jelent megoldást, mindenekelőtt a népességben egyre nagyobb arányt képviselő cigányság esetében. Egy részüknél olyan az elmaradás, hogy nem is integrációról, hanem egyenesen asszimilációról kell beszélni, ha közelíteni akarjuk őket a többséghez. Nekik is meg kell adni a lehetőséget – már aki igényli közülük és tesz is érte –, a társadalmi sikerességhez. Az élet sikeressége jobbra nem a szándékon, hanem a lehetőségen múlik. Az egyén szándékához tehát a társadalom nyújtotta lehetőséget is társítani kell, mert másképp nem megy!

Ami pedig a kimagasló képességűek elitnevelését illeti: bizony arra is szükség van. Kellenek a magasan képzett, jó képességű, példás erkölcsű, eredményt hozó művészek, tudósok, sportolók és a közösség vezetésre kifejezetten alkalmas, etikailag is kifogástalan személyiségek. Ez utóbbi sem megoldhatatlan feladat, bármennyire is elkésérítő a mai helyzet a társadalmat vezető elitet figyelve a

képesség, de főleg erkölcsi tartást illetően. A Nobel-díjas Konrad Lorenz (1903-1989) állítása szerint van olyan közösség, ahol valóban a legjobbak irányítanak. Van tehát a társadalmi elitnek kiktől tanulnia. Melyik ez a közösség? A páviánoké.

